แนวทางการป้องกันผลกระทบของเสรีภาพและสิทธิมนุษยชนทางการค้าและการประกอบอาชีพ

Impact Protection of Human Rights and Freedom of Trade and Occupation

ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ์[1], กิตติกรณ์ บำรุงบุญ[2], ชนินธร ม้าทอง[3], ณัฐภน ลิมปิเจริญ[4]

Piyaluk Potiwan[1], Kittikorn Bamroongboon[2], Chanintron Mathong[3],Natthapon Limpijareon[4]

บทคัดย่อ

จากนโยบายการเปิดเสรีทางการค้าของประเทศไทย และมาตรการของนโยบายรวมถึงมาตรการส่งเสริมทางการค้าของภาครัฐที่ผ่านมา ได้ก่อเกิดการเข้ามาลงทุนทางการค้าของกลุ่มทุนต่างชาติ รวมถึงการลงทุนในการค้าประเภทสาขาธุรกิจค้าปลีก และการค้าในชุมชนจากปรากฏการณ์ดังกล่าว ส่งผลให้กิจการค้าปลีกของชุมชนต้องประสบสภาวะขาดทุน นอกจากนั้นกลุ่มทุนการค้าขนาดใหญ่ยังส่งผลต่อรูปแบบวิถีชีวิต ทัศนคติและพฤติกรรมของชุมชน ที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งบทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง แนว

ทางการป้องกันผลกระทบของเสรีภาพและสิทธิมนุษยชนทางการค้า และการประกอบอาชีพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการจะเสนอแนะแนวทางการป้องกันผลกระทบของเสรีภาพและสิทธิมนุษยชนทางการค้าและการประกอบอาชีพ ซึ่งดำเนินการโดยกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีเครื่องมือหลักที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบไปด้วย แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต และการจัดประชุมกลุ่มโดยการศึกษานี้ได้มุ่งประเด็นปัญหา ต่อประเด็นเสรีภาพและสิทธิมนุษยชนทางการค้าและการประกอบอาชีพ โดยมีเป้าหมายเพื่อรับทราบสภาพปัญหาที่จะนำมาสู่การออกแบบวางแผนและทิศทางของมาตรการที่เหมาะสมเพื่อรองรับการลงทุนของกลุ่มธุรกิจทุนเพื่อป้องกันการละเมิดเสรีภาพและสิทธิมนุษยชนทางการค้า ซึ่งผลจากการศึกษาพบว่านโยบายของการพัฒนาประเทศทางด้านการค้าและการสร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจนั้น ส่งผลกระทบต่อชุมชนในภาพรวม ดังนั้นรัฐต้องให้ความสำคัญกับคุณภาพและวัฒนธรรมเศรษฐกิจของชุมชนโดยคำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคม ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาประเทศ ไม่เพียงแต่ประเด็นของการละเมิดสิทธิทางการค้า แต่ต้องมุ่งเน้นบทบาทของภาครัฐในการ

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำหลักสูตรสาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

[2] รองศาสตราจารย์ ประจำหลักสูตรสาขาวิชาศิลปกรรม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

[3] อาจารย์ ประจำหลักสูตรสาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

[4] อาจารย์ ประจำหลักสูตรสาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

[1] Assistant Professor of Political Science Program, Faculty of Political Science and Public Administration Rajabhat Maha Sarakham University

[2] Associate Professor of Art Program, Faculty of Humanities and Social Science, Rajabhat Maha Sarakham University

[3] Lecturer Professor of Political Science Program, Faculty of Political Science and Public Administration Rajabhat Maha Sarakham University

[4] Lecturer Professor of Political Science Program, Faculty of Political Science and Public Administration Rajabhat Maha Sarakham University

ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุน ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคของบุคคลเป็นหลักของการพัฒนาประเทศ

คำสำคัญ : เสรีภาพ, มนุษยชน, การประกอบอาชีพ

Abstract

From Thailand's liberal trade policy and measures of policies including measures to promote trade of the past government. This has led to the investment of foreign capital, including investment in retail business and community trade of such phenomena. As a result; the retail business of the community suffered a loss. In addition, large commercial capital groups also affect the way they live. This article is the one part of research project on "Impact Protection of Human Rights and Freedom of Trade and Occupation" and would like to offer advice on preventing the effects of liberty and human rights, trade and occupation. It is operated by qualitative research process. The main tools used to collect data included interviews, observations and focus group on issues of freedom and human rights, trade and occupation. The goal is to acknowledge the problems that will lead to the design, planning, and direction of appropriate measures to support capital investment to prevent violations of human rights and freedoms. The results of the study show that the policy of developing countries in trade and economic wealth creation affecting to the community as a whole. Therefore, the state must pay attention to the quality and culture of the community, taking into account the responsibility for the social value and focus on participation in national development planning. Not only the issue of violation of trade rights but it must be focus on the role of the government as a promoter and advocate, both economically, socially and environmentally with respect to human dignity and equality of individuals is the core of the country's development.

Keywords : Freedom, Human Right, Occupation

บทนำ

ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2558 ได้บัญญัติให้รัฐสนับสนุนระบบเศรษฐกิจแบบเสรีและเป็นธรรมโดยอาศัยกลไกตลาด และสนับสนุนให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน โดย กำหนดให้รัฐต้องกำกับให้การประกอบกิจการมีการแข่งขันอย่างเสรีและเป็นธรรม ป้องกันการผูกขาดตัดตอนไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อม และรัฐต้องจัดให้มีการคุ้มครองผู้บริโภค แต่สำหรับในส่วนการสร้างความเป็นธรรมในระบบเศรษฐกิจ ได้กำหนดให้รัฐต้องสนับสนุนการใช้หลักคุณธรรม จริยธรรม และหลักธรรมาภิบาล ควบคู่กับการประกอบกิจการ (สภาปฏิรูปแห่งชาติ, 2558)

นอกจากนี้ในการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนได้กำหนดให้รัฐต้องดำเนินการให้มีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมคุ้มครอง ส่งเสริม และขยายโอกาสในการประกอบอาชีพของประชาชนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ รวมถึงการส่งเสริม และสนับสนุนองค์กรภาคเอกชนทางเศรษฐกิจทั้งใน

ระดับชาติและระดับท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็ง ดังนั้น จึงได้กำหนดถึงความสัมพันธ์ระหว่างการใช้อำนาจของรัฐกับสิทธิเสรีภาพของประชาชนว่าการใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กรต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพตามที่ได้รับการรับรองไว้ ต้องได้รับความคุ้มครองและผูกพันองค์กรของรัฐทุกองค์กรในการใช้อำนาจ ไม่ว่าจะเป็นในการตรากฎหมาย การบังคับใช้กฎหมาย และการตีความกฎหมายทั้งปวง และในขณะเดียวกันรัฐต้องมีหน้าที่ให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของพลเมือง นั่นคือประชาชนย่อมมีเสรีภาพในการประกอบกิจการหรือประกอบอาชีพ และมีหลักประกันว่าการแข่งขันดังกล่าวจะเป็นไปโดยเสรีอย่างเป็นธรรม (นิพนธ์ พัวพงศกร, 2556)

บทความนี้ต้องการสะท้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์ของผลกระทบของกลุ่มธุรกิจทุนต่อประเด็นเสรีภาพและสิทธิมนุษยชนทางการค้าและการประกอบอาชีพ และแนวทาง มาตรการที่เหมาะสมเพื่อรองรับการลงทุนของกลุ่มธุรกิจทุนเพื่อป้องกันการละเมิดเสรีภาพและสิทธิมนุษยชนทางการค้าและการประกอบอาชีพในชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้เป็นเพราะประเทศไทยนั้นได้มีบทบัญญัติทางกฎหมายว่าด้วยการแข่งขันทางการค้าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 แต่ก็พบว่ากฎหมายดังกล่าวมีปัญหาในการบังคับใช้ นั่นคือ การเข้ามาของกลุ่มทุนธุรกิจค้าปลีกขนาดใหญ่จากต่างประเทศเข้ามาลงทุนในตลาดค้าปลีกค้าส่งในประเทศไทย ซึ่งการเข้ามาลงทุนเป็นไปอย่างรวดเร็ว ต่อเนื่อง และรุนแรง การเข้าสู่ตลาดของธุรกิจค้าปลีกขนาดใหญ่เช่นนี้มีผลกระทบต่อธุรกิจค้าปลีกขนาดเล็กหรือร้านค้าปลีกดั้งเดิม ทำให้เกิดปรากฏการณ์ขาดทุนจนต้องปิดกิจการอันเป็นผลมาจากการขยายตัวของธุรกิจค้าปลีกขนาดใหญ่ เหตุเพราะร้านค้าปลีกดั้งเดิมไม่สามารถแข่งขันกับธุรกิจค้าปลีกขนาดใหญ่ของกลุ่มทุนจากต่างประเทศได้ในแทบทุกด้าน ทั้งศักยภาพด้านเงินทุน ด้านเทคโนโลยี รวมถึงประเด็นการส่งเสริมและปลูกฝังวัฒนธรรมบริโภคนิยมอันเป็นการทำลายวัฒนธรรมแบบพออยู่พอกินของชุมชนท้องถิ่นของสังคมไทย

สะท้อนให้เห็นถึงข้อบกพร่องของรัฐธรรมนูญที่ได้กำหนดให้รัฐต้องสนับสนุนระบบเศรษฐกิจแบบเสรีและเป็นธรรม และมีบทบาทหน้าที่ในการกำกับให้การประกอบกิจการมีการแข่งขันอย่างเสรีและเป็นธรรมป้องกันการผูกขาดตัดตอนไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อมนั้น แต่ไม่สามารถที่จะนำกฎหมายมาปฏิบัติได้ จะเห็นได้ว่าในสถานการณ์ปัจจุบันได้มีการรวมตัว รวมกลุ่มเพื่อเป็นพลังทางสังคมของผู้ประกอบกิจการการค้าปลีก ได้แก่ สมาคมคุ้มครองการทำกินของคนไทย หรือกลุ่มชมรมต่อต้านการค้าปลีกค้าส่งข้ามชาติ หรือชมรมผู้ค้าปลีกและประกอบอาชีพอิสระ เป็นต้น ที่ได้เกิดขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในการต่อต้านและคัดค้านการขยายตัวของธุรกิจค้าปลีกขนาดใหญ่ การไม่เห็นด้วยกับรัฐที่อนุญาตให้มีการขยายกิจการของธุรกิจค้าปลีกขนาดใหญ่ในพื้นที่ชุมชน และมีการเรียกร้องให้รัฐกำหนดมาตรการรองรับเพื่อสร้างความเป็นธรรมในการประกอบธุรกิจค้าปลีก เช่น พระราชบัญญัติผังเมือง พ.ศ. 2518 พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 (ผู้จัดการรายวัน, 2552)

ระเบียบวิธีวิจัยและวิธีการดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ได้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีเครื่องมือหลักที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบไปด้วย แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต เครื่องบันทึกเสียง เครื่องบันทึกภาพ การจัดประชุมกลุ่มโดยการศึกษานี้ได้มุ่งประเด็นปัญหาต่อประเด็นเสรีภาพและสิทธิมนุษยชนทางการค้าและการประกอบอาชีพ โดยมีเป้าหมายเพื่อรับทราบสภาพปัญหาที่จะนำมาสู่การออกแบบ

วางแผนและทิศทางของมาตรการที่เหมาะสมเพื่อรองรับการลงทุนของกลุ่มธุรกิจทุนเพื่อป้องกันการละเมิดเสรีภาพและสิทธิมนุษยชนทางการค้าและการประกอบอาชีพในชุมชนท้องถิ่น โดยใช้วิธีการสนทนารายบุคคลและเป็นกลุ่ม และสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นตัวแทนของกลุ่มทุนในชุมชน และกลุ่มทุนขนาดใหญ่ โดยเกณฑ์ในการเลือกกลุ่มทุนในระดับชุมชนนั้น จะเป็นชุมชนที่มีการจดทะเบียนทางการค้าของกลุ่มทุนขนาดใหญ่

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร โดยการวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานที่ทำงานเกี่ยวกับการลงทุนการค้า และการคุ้มครองสิทธิผู้บริโภค ประกอบไปด้วย หอการค้าจังหวัด ในส่วนของจังหวัด ที่พบประเด็นปัญหาของการละเมิดสิทธิเสรีภาพและสิทธิมนุษยชนทางการค้า ซึ่งให้ความสำคัญกับประเด็นของ ปรัชญา แนวคิด ยุทธศาสตร์ รูปแบบการทำงาน และหน้าที่ตามบทบาท ได้แก่ ส่งเสริมการค้า อุตสาหกรรม เกษตรกรรม การเงิน และเศรษฐกิจทั่วไป ในการส่งเสริมวิสาหกิจด้านต่าง ๆ ประกอบไปด้วย 1) การรวบรวมสถิติ และข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจ 2) การเผยแพร่ข่าวสารการค้าทางเศรษฐกิจ 3) วิจัยเกี่ยวกับการค้าและเศรษฐกิจ 4) ส่งเสริมการท่องเที่ยว 5) การออกใบรับรองแหล่งกำเนิดสินค้า 6) การวางมาตรฐานแห่งคุณภาพของสินค้าและการตรวจสอบมาตรฐานของสินค้า 7) การจัดตั้งและดำเนินการสถานศึกษาเกี่ยวกับการค้าและเศรษฐกิจ 8) พิพิธภัณฑ์สินค้า 9) จัดงานแสดงสินค้า 10) การเป็นอนุญาตโดยตุลาการชี้ขาดข้อพิพาททางการค้า

รวมทั้งการศึกษาเอกสารทางวิชาการ กฎหมาย งานวิจัย และเอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาและการวิเคราะห์เปรียบเทียบกับข้อมูลที่ได้จากการสำรวจจากการลงพื้นที่ภาคสนาม ซึ่งการลงภาคสนามนั้นเป็นการแสวงหาความรู้โดยพิจารณาปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อม ผ่านการสวมบทบาทของนักวิจัยในการเก็บข้อมูลโดยอาศัยประเด็นคำถามที่ได้ตั้งไว้

กลุ่มเป้าหมายในครั้งนี้เป็นเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานด้านส่งเสริมการค้า อุตสาหกรรม เกษตรกรรม การเงิน และเศรษฐกิจทั่วไป ในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน นักวิชาการที่ทำงานด้านสิทธิมนุษยชน กลุ่มผู้ประกอบการการค้าปลีกในชุมชน และกลุ่มของตัวแทนผู้ประกอบการกลุ่มทุนขนาดใหญ่ โดยมีเกณฑ์ในการเลือกกลุ่มเป้าหมายที่เป็นตัวแทนผู้ประกอบการทางการค้า คือ ผู้วิจัยจะอาศัยการแนะนำจากเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานของหอการค้าจังหวัด ซึ่งผู้วิจัยถือว่าเป็นสิ่งสำคัญเพราะเป็นการนำไปสู่ผู้เล่าเรื่องถึงประสบการณ์และผลกระทบที่ได้รับจากนโยบายในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพทางการค้า โดยผู้วิจัยได้ยึดหลักของความไว้วางใจ (Trustworthiness) ซึ่งเป็นพื้นฐานหลักของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เล่าเรื่องและผู้สนทนา เพื่อช่วยให้การเล่าเรื่องนั้นเป็นไปอย่างราบรื่น เปิดเผยแสดงอารมณ์ ความรู้สึก เพื่อไม่เป็นการกดดันผู้เล่าเรื่อง ผู้วิจัยจะอธิบายวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อแสดงถึงความบริสุทธิ์ใจที่มีต่อผู้เล่า และเพื่อให้ได้มาซึ่งความน่าเชื่อถือของข้อมูล เป็นการเพิ่มคุณค่าและคุณูปการต่อการวิจัยในครั้งนี้

ผลกระทบของกลุ่มธุรกิจทุนต่อประเด็นเสรีภาพและสิทธิมนุษยชนทางการค้าและการประกอบอาชีพ

ปรากฏการณ์การทำธุรกิจของธุรกิจบรรษัทข้ามชาติ นั้นเกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจนภายหลังจากการก่อตั้ง องค์การค้าโลก (WTO = World Trade Organization) เมื่อวันที่1 มกราคม 2538 ประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศสมาชิก ที่ร่วมลงนามความร่วมมือ จึงต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของ WTO ที่กำหนดให้ประเทศสมาชิกเปิดเสรีทางการค้า ซึ่งการ

เปิดเสรีทางการค้าที่ยังขาดการศึกษาอย่างรอบคอบและขาดมาตรการควบคุมที่ชัดเจน จึงทำให้เกิดผลทางด้านลบและส่งผลกระทบทำให้เศรษฐกิจของประเทศตกต่ำ นอกจากนี้แล้วในส่วนของรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังไม่มีมาตรการใด ๆที่จะปกป้องผลกระทบที่มีการค้าในระดับชุมชน และท้องถิ่น ที่อาจจะเรียกได้ว่าเป็นการค้าในมิติทางวัฒนธรรม ที่อยู่กับสังคมไทยมายาวนาน

ผลกระทบที่สำคัญจากการเปิดการค้าเสรี ได้สร้างความเดือดร้อนให้กับชุมชน ไม่ว่าจะเป็นร้านค้าเครื่องเสียง เครื่องไฟฟ้า เครื่องเขียน ร้านหนังสือ เขียงจำหน่ายเนื้อสัตว์ แผงผลไม้ และอื่นๆ ดังจะเห็นได้จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในเมืองใหญ่ที่มีการเปิดทำการค้าของบรรษัทข้ามชาติ ที่ส่งผลต่อผู้บริโภคหันไปซื้อสินค้า จากดิสเคาน์สโตร์ ซึ่งมีราคาถูกกว่า สดใหม่กว่า มีโปรโมชั่นลดแลกแจกแถมมากกว่า อีกทั้งยังสะดวกสบายกว่า นอกจากนี้ ยังมีสินค้าครบถ้วนมากกว่า สินค้าบางชนิด ร้านค้าชุมชนยังต้องไปซื้อจากดิสเคาน์สโตร์ เพราะสั่งซื้อตรงจากบริษัทต้นทุนยังสูงกว่า

กระบวนการต่อสู้ทางการค้าระหว่างชุมชนและกลุ่มทุนข้ามชาตินั้นมีให้เห็นตลอด เช่นการเคลื่อนไหวเมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2543 เมื่อกลุ่มธุรกิจผู้ผลิตสินค้าอุปโภค-บริโภค นำโดยนายกนก อภิรดี กรรมการผู้จัดการโอสถสภา เป็นแกนนำได้ออกมาเคลื่อนไหว ทำหนังสือเปิดผนึกถึงรัฐบาลเรียกร้อง ให้ออกมาตรการกำกับและตรวจสอบผลกระทบ จากการแข่งขันที่รุนแรงเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม ในสมัยของรัฐบาลประชาธิปัตย์โดยนายศุภชัย พาณิชภักดิ์ รมว.กระทรวงพาณิชย์ (ว่าที่ผู้อำนวยการ องค์การค้าโลก = WTO) และนายไพฑูรย์ แก้วทอง รมช.กระทรวงพาณิชย์ กลับออกมาตอบโต้แนวความคิดดังกล่าว ในลักษณะของการปกป้องผลประโยชน์ของต่างชาติว่า ทุกอย่างเป็นไปตามกลไกตลาด รัฐบาลเดินมาถูกทางแล้ว เพราะทำให้สินค้ามีราคาถูกลงและผู้บริโภคส่วนใหญ่ได้รับประโยชน์ และไม่เห็นด้วยกับ มาตรการให้ยกเลิกการแข่งขันทางด้านราคา (ปรีชา วรเศรษฐสิน, 2544)

แต่ถึงอย่างไรก็ตามมุมมองของผู้ค้าในชุมชนและกลุ่มทุนขนาดใหญ่ยังมองกันคนละด้านตามบทบัญญัติที่มีในรัฐธรรมนูญ ดังจะเห็นได้จากความพยายามในการหาทางออกร่วมกัน จะเห็นได้จากการจัดสัมมนาและประชุมวิชาการของสมาคมพ่อค้าไทยที่มีการเคลื่อนไหวจัดสัมมนา *“ค้าปลีกรายใหญ่ VS ค้าปลีกรายย่อยจะอยู่ร่วมกันได้อย่างไร”* เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2543 ต่อมาในเดือนตุลาคมปีเดียวกันหอการค้าทั่วประเทศออกมาเคลื่อนไหว ล่ารายชื่อ 50,000 คน เพื่ออาศัยอำนาจตามรัฐธรรมนูญ บีบให้รัฐบาลออกกฎหมาย มาควบคุมค้าปลีกต่างชาติ ต่อมาในปี 2544 พรรคไทยรักไทยได้เป็นแกนนำรัฐบาลและได้ประกาศแนวคิดเกี่ยวกับการร่างกฎหมายค้าปลีก โดยกำหนดให้ออกกฎหมาย มาดูแลเฉพาะค้าปลีกในส่วนของเซกเมนต์ดิสเคาน์สโตร์ หรือ ไฮเปอร์มาร์เก็ต เนื่องจากมองว่าเป็นตัวการสำคัญที่ทำลายระบบค้าปลีกท้องถิ่น จากแนวคิดดังกล่าวได้สร้างความหวังให้แก่ร้านค้าชุมชน แต่ถึงจะมีการให้ความหวังไปในทิศทางที่พึงประสงค์ ในทิศทางตรงกันข้ามคนในพรรคเดียวกัน อย่างเช่นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ กลับออกมาแสดงวิสัยทัศน์ ที่สวนทางกับทิศทางของรัฐบาลว่า *“ ธุรกิจค้าปลีกข้ามชาติที่เข้ามาลงทุนในไทยนั้นจะมีผลดีต่อประเทศในระยะยาว “*

ความพยายามในการแก้ไขปัญหาการละเมิดสิทธิทางการค้า ได้เห็นเป็นรูปธรรมในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ซึ่งมีบทบัญญัติที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนไว้ว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล ย่อมได้รับความคุ้มครอง” อีกทั้งอำนาจในการบังคับใช้อำนาจอธิปไตยต้องคำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชน และยังกำหนดไว้ว่านโยบายทางเศรษฐกิจของประเทศ มาตรา 84 รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านเศรษฐกิจ (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550) ดังต่อไปนี้

(1) สนับสนุนระบบเศรษฐกิจแบบเสรีและเป็นธรรมโดยอาศัยกลไกตลาด และสนับสนุนให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน โดยต้องยกเลิกและละเว้นการตรากฎหมายและกฎเกณฑ์ที่ควบคุมธุรกิจซึ่งมีบทบัญญัติที่ไม่สอดคล้องกับความจำเป็นทางเศรษฐกิจ และต้องไม่ประกอบกิจการที่มีลักษณะเป็นการแข่งขันกับเอกชน เว้นแต่มีความจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการรักษาความมั่นคงของรัฐ รักษาผลประโยชน์ส่วนรวม หรือการจัดให้มีสาธารณูปโภค

(2) สนับสนุนให้มีการใช้หลักคุณธรรม จริยธรรม และหลักธรรมาภิบาล ควบคู่กับการประกอบกิจการ

(3) ควบคุมให้มีการรักษาวินัยการเงินการคลังเพื่อสนับสนุนเสถียรภาพและความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ปรับปรุงระบบการจัดเก็บภาษีอากรให้มีความเป็นธรรมและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคม

(4) จัดให้มีการออมเพื่อการดำรงชีพในยามชราแก่ประชาชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างทั่วถึง

(5) กำกับให้การประกอบกิจการมีการแข่งขันอย่างเสรีและเป็นธรรม ป้องกันการผูกขาดตัดตอนไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อม และคุ้มครองผู้บริโภค

(6) ดำเนินการให้มีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม คุ้มครอง ส่งเสริมและขยายโอกาสในการประกอบอาชีพของประชาชนเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ รวมทั้งส่งเสริม และสนับสนุนการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย เพื่อใช้ในการผลิตสินค้า บริการ และการประกอบอาชีพ

(7) ส่งเสริมให้ประชากรวัยทำงานมีงานทำ คุ้มครองแรงงานเด็กและสตรี จัดระบบแรงงานสัมพันธ์และระบบไตรภาคีที่ผู้ทำงานมีสิทธิเลือกผู้แทนของตน จัดระบบประกันสังคม รวมทั้งคุ้มครองให้ผู้ทำงานที่มีคุณค่าอย่างเดียวกันได้รับค่าตอบแทน สิทธิประโยชน์ และสวัสดิการที่เป็นธรรมโดยไม่เลือกปฏิบัติ

(8) คุ้มครองและรักษาผลประโยชน์ของเกษตรกรในการผลิตและการตลาด ส่งเสริมให้สินค้าเกษตรได้รับผลตอบแทนสูงสุด รวมทั้งส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกรในรูปของสภาเกษตรกรเพื่อวางแผนการเกษตรและรักษาผลประโยชน์ร่วมกันของเกษตรกร

(9) ส่งเสริม สนับสนุน และคุ้มครองระบบสหกรณ์ให้เป็นอิสระ และการรวมกลุ่มการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพตลอดทั้งการรวมกลุ่มของประชาชนเพื่อดำเนินกิจการด้านเศรษฐกิจ

(10) จัดให้มีสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานอันจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของประชาชนเพื่อประโยชน์ ในการรักษาความมั่นคงของรัฐในทางเศรษฐกิจ และต้องมิให้สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานอันจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของประชาชนอยู่ในความผูกขาดของเอกชนอันอาจก่อความเสียหายแก่รัฐ

(11) การดำเนินการใดที่เป็นเหตุให้โครงสร้างหรือโครงข่ายขั้นพื้นฐานของกิจการสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานของรัฐอันจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของประชาชน หรือเพื่อความมั่นคงของรัฐตกไปเป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชน หรือทำให้รัฐเป็นเจ้าของน้อยกว่าร้อยละห้าสิบเอ็ด จะกระทำมิได้

(12) ส่งเสริม และสนับสนุนกิจการพาณิชย์นาวี การขนส่งทางราง รวมทั้งการดำเนินการตามระบบบริหารจัดการขนส่งทั้งภายในและระหว่างประเทศ

(13) ส่งเสริมและสนับสนุนองค์กรภาคเอกชนทางเศรษฐกิจทั้งในระดับชาติ และระดับท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็ง

(14) ส่งเสริมอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร เพื่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มในทางเศรษฐกิจ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดสะท้อนให้เห็นถึงเหตุการณ์ของการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่ส่งผลกระทบต่อธุรกิจทางการค้าในประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นการค้าของกลุ่มทุนข้ามชาติ หรือการค้าของธุรกิจชุมชน การมองต่างมุมของผู้ที่มีอำนาจ ความพยายามต่อสู้เคลื่อนไหวของกลุ่มทุนท้องถิ่นที่เดือดร้อน การพยายามปรับ

ตัวของการค้าชุมชน ซึ่งทั้งหมดนั้นเกิดมาจากความพยายามของการส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ ดังจะเห็นได้จากการมีมาตรการสนับสนุนในหลายรูปแบบ ทั้งการเปิดโอกาสให้สามารถถือครองสัดส่วนของธุรกิจได้มากขึ้นตามขนาดเงินลงทุนที่ใช้ รวมถึงมาตรการในการช่วยเหลือการลงทุนด้วยการลดภาษีการนำเข้า จนกระทั่ง ธุรกิจรูปแบบค้าปลีกของกลุ่มทุนขนาดใหญ่ *“Modern Trade”* มีการพัฒนาและขยายธุรกิจอย่างเห็นได้ชัดและมีการกระจายลงไปในชุมชนทั่วทั้งประเทศไทย (อนุศาสตร์ สระทองเวียน, 2010)

แม้ว่าการเข้ามาของกลุ่มทุนข้ามชาติจะส่งผลกระทบต่อการค้าชุมชนในภาพรวม แต่คนในชุมชนนั้นยังมีความพึงพอใจต่อการเข้ามาทำธุรกิจของกลุ่มทุนข้ามชาติมากกว่า ดังจะเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงไปของ พฤติกรรมของผู้บริโภค ดังจะเห็นได้จากผู้บริโภคซึ่งเป็นคนในชุมชนนั้นเริ่มให้ความสำคัญต่อด้านคุณภาพสินค้า ซึ่งมองว่าสินค้าจาก *Modern Trade* นั้นมีความสดใหม่มากกว่า การเข้าไปจับจ่ายในร้าน *Modern Trade* สามารถซื้อสินค้าได้เต็มที่ มีสินค้าให้เปรียบเทียบคุณภาพและปริมาณมากกว่าร้านค้าชุมชน อีกทั้งยังมีราคาที่ถูกกว่า และมีการลด แลก แจก แถม ที่ดึงดูดความสนใจ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นผลมาจากการวางแผนการตลาดจากผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งร้านค้าชุมชนไม่มี และขาดการดูแลจากภาครัฐ ที่จะมาให้ความรู้เรื่องของการตลาด การเพิ่มมูลค่าให้ร้านค้า การตกแต่ง วิธีดึงความสนใจ หรือแม้แต่ต้นทุนนั้นยังมีไม่เพียงพอ ขาดความรู้ ความสามารถในการลงทุน ซึ่งขัดแย้งกับ บทบัญญัติของสหประชาชาติที่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องสิทธิมนุษยชนกับการพัฒนา โดยมีการกำหนดปฏิญญาว่าด้วยสิทธิในการพัฒนา (Declaration on the Rights to Development) มีการรับรองโดยสมัชชาใหญ่สหประชาชาติตั้งแต่วันที่ 4 ธันวาคม 2529 โดยถือหลักการว่า “รัฐต้องตระหนักและให้ความสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาประเทศ” และ “รัฐมีหน้าที่กระจายผลประโยชน์ที่เท่าเทียมกัน” รวมถึง “การพัฒนาให้เกิดความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ” ดังนั้นการดำเนินการเพื่อการพัฒนาประเทศของภาครัฐต้องยึดมั่นต่อเรื่องต่าง ๆ โดยมีรายละเอียดดังนี้มนุษย์เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา และควรเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้รับประโยชน์จากสิทธิในการพัฒนา โดยมนุษย์ควรได้รับการคุ้มครองจากระเบียบทางการเมือง สังคมและเศรษฐกิจที่เหมาะสมต่อการพัฒนา และภาครัฐมีหน้าที่ในการกำหนดนโยบายการพัฒนาที่เหมาะสมที่มุ่งให้เกิดประโยชน์ในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชน บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมและประชาชนได้รับความคุ้มครองต่อการกระจายผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมภาครัฐต้องประกันในเรื่องของโอกาสที่เท่าเทียมกันสำหรับประชาชนทุกคนในการเข้าถึงทรัพยากรพื้นฐาน การศึกษา การบริการสาธารณสุข อาหาร ที่อยู่อาศัย การจ้างงานและการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมภาครัฐ มีหน้าที่ในการให้ประกันการพัฒนาและขจัดอุปสรรคการพัฒนา ต้องตระหนักถึงการส่งเสริมระเบียบเศรษฐกิจใหม่บนพื้นฐานความเสมอภาคเท่าเทียมกันการพึ่งพากันและกัน ผลประโยชน์ร่วมกัน และการร่วมมือระหว่างรัฐทั้งปวง รวมทั้งในลักษณะ สนับสนุนให้ปฏิบัติตามและให้เกิดสัมฤทธิ์ผลในบรรดาสิทธิมนุษยชน

จากหลักคิดดังที่กล่าวมาข้างต้นมีผลทำให้กระบวนทัศน์ของรัฐที่มีต่อการพัฒนาประเทศต้องมีการปรับเปลี่ยนเป็นอย่างมาก ประการแรกคือรัฐต้องให้ความสำคัญกับคุณภาพและสิ่งที่มีคุณค่าต่อสังคม (ประชาชน) ประการต่อมาการตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคม ประการสุดท้ายการให้ความสำคัญของประชาชนในการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาประเทศ ไม่เพียงแต่ประเด็นของการละเมิดสิทธิทางการค้า แต่ต้องมุ่งเน้นบทบาทของภาครัฐในการทำหน้าที่เป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุน (Promoter and Supporter) ทั้ง

ทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิมนุษยชน และความเสมอภาคของบุคคลเป็นศูนย์กลางอันนำไปสู่การกำหนดแนวทางในการพัฒนาประเทศ

แนวทาง และมาตรการที่เหมาะสมเพื่อรองรับการลงทุนของกลุ่มธุรกิจทุนเพื่อป้องกันการละเมิดเสรีภาพและสิทธิมนุษยชนทางการค้าและการประกอบอาชีพในชุมชนท้องถิ่น

การทำธุรกิจในชุมชนนั้นเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญต่อเศรษฐกิจในภาพ อีกทั้งมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ ของประชาชนโดยตรง ธุรกิจค้าในชุมชนนับว่าเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ที่สะท้อนภาพรวมของการพัฒนามาตรฐานการครองชีพและคุณภาพชีวิตของประชาชน แต่การแข่งขันทางการค้าระหว่างกลุ่มธุรกิจชุมชนและกลุ่มทุนขนาดใหญ่นั้นมีความเข้มข้นและรุนแรง ซึ่งทั้งหมดเกิดจากอดีตที่มีการเปิดเสรีทางการค้า อันส่งผลให้นักลงทุนต่างชาติเข้ามาลงทุนทำธุรกิจในประเทศมากขึ้น (นิพนธ์ พวพงศกร, 2545)

ลักษณะของการแก้ไขปัญหาการละเมิดสิทธิทางการค้า เพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมย์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ในบทบัญญัติที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในประเด็น “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล ย่อมได้รับความคุ้มครอง” ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องจำกัดการควบคุมการขยายสาขาของห้างค้าปลีกสมัยใหม่ ของกลุ่มทุนข้ามชาติให้หยุดหรือชะลอการขยาย หรือกำหนดปริมาณให้น้อยลงโดยมีหลักเกณฑ์ที่รอบคอบรัดกุม เช่น การพิจารณาถึงความจำเป็น ความเกี่ยวข้อง หรือระยะห่างกับชุมชน รวมทั้งเวลาในการดำเนินธุรกิจที่มีระยะตามสัญญาที่กำหนดไว้กับหน่วยงานของภาครัฐ (พีระพงษ์ กิติเวชโภคาวัฒน์, 2008) รวมทั้งการกำหนดมาตรการทางกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายควบคุมการขายสินค้าราคาต่ำกว่าทุน และบังคับใช้กฎหมายที่มีอยู่และกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบและให้มีประสิทธิภาพ เช่น พ.ร.บ. การแข่งขันทางการ ค้า พ.ศ. 2542 พ.ร.บ. ว่าด้วยราคาสินค้าและบริการ พ.ศ. 2542 กฎหมายว่าด้วยสิ่งแวดล้อม และกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภค ภาครัฐต้องใช้มาตรการทางภาษีที่มีการจัดเก็บอย่างเป็นรูปธรรม ที่สำคัญคือระบบของการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น โดยให้ท้องถิ่นมีอำนาจ ตัดสินใจหรือพิจารณาอนุญาตให้ประกอบธุรกิจค้าปลีก ของกลุ่มทุนขนาดใหญ่ในพื้นที่ปกครองของตนเอง ซึ่งจะต้องมีการทำประชาพิจารณ์จากคนในชุมชน มีการวิเคราะห์จุดดี จุดด้อย ของการตั้งธุรกิจของกลุ่มทุน ประเมินผลได้ผลเสีย ซึ่งหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องควรให้ความช่วยเหลือและให้ความรู้จากใจจริงโดยปราศจากการครอบงำจากผู้มีอำนาจหรือกลุ่มทุน ทั้งนี้เพื่อเป็นการลดความขัดแย้งในชุมชนและเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในชุมชน

แม้ว่าจะพบว่ามีความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาของการละเมิดสิทธิมนุษยชนทางการค้า แต่ถึงอย่างไรในศักยภาพของชุมชนแต่ละชุมชนนั้นมีความหลากหลาย การแก้ไขปัญหาแบบเดียวกันในลักษณะของการเหมารวมจึงเป็นวิธีที่ไม่เหมาะสม ด้วยเหตนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงจำเป็นที่จะต้องปรับกลยุทธ์เพื่อให้กสอดคล้องกับศักยภาพของผู้ประกอบการในแต่ละชุมชน เช่น จัดให้มีการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการที่เน้นการให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบและความเป็นมืออาชีพในด้านการตลาดให้กับชุมชน การปรับภาพลักษณ์ร้านค้าให้มีความทันสมัย ให้ความรู้ที่เป็นระบบรวมทั้งผลกระทบจากสถานการณ์ต่างๆ นอกจากนั้นแล้วควรมีการส่งเสริมการจัดที่ปรึกษาให้กับผู้ประกอบการร้านค้าชุมชน เทคนิคทางด้านการตลาด การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์

ทางการค้าระหว่างชุมชน เพื่อสร้างเครือข่ายการค้าชุมชน การแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งอาจเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม การเปิดตลาดในต่างพื้นที่ ต่างชุมชนเพื่อให้เกิดการสร้างศักยภาพของชุมชนและการค้าปลีกในชุมชนที่ยั่งยืน

บทสรุป

การให้ความช่วยเหลือร้านค้าชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิม เป็นส่วนสำคัญของการช่วยเศรษฐกิจประเทศอย่างยั่งยืน ดังนั้นการให้ความรู้ในการปรับปรุงกลยุทธ์ทางการค้า การวางแผนการตลาด การออกแบบร้านค้า และการเลือกประเภทของสินค้า จึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะส่งผลให้ร้านค้าปลีกในชุมชนนั้นสามารถอยู่ได้ในสถานการณ์การรุกคืบของกลุ่มทุนข้ามชาติ ในขณะที่การบังคับการใช้กฎหมายนั้นไม่มีมาตรการที่ชัดเจน หรือยังมีช่องว่างที่ทำให้กลุ่มทุนนั้นสามารถเข้ามาตั้งกิจการในชุมชนได้ ด้วยเหตุนี้ร้านค้าปลีกในชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และกลไกภาครัฐจำเป็นต้องให้ความช่วยเหลือสนับสนุน คือ ร้านค้าปลีกชุมชนควรพัฒนาการจัดร้านค้าของตนเองให้มีความทันสมัยโดยมีการจัดวางสินค้าให้เป็นระเบียบเป็นหมวดหมู่ มีประเภทสินค้าที่หลากหลาย มีการกำหนดเป้าหมายของร้านที่ชัดเจนว่าจะเจาะกลุ่มลูกค้าประเภทใด ทั้งนี้เพื่อให้ง่ายต่อการเลือกประเภทของสินค้าเพื่อจัดจำหน่าย และตรงตามความต้องการของลูกค้า นอกจากนี้แล้วร้านค้าปลีกชุมชนจะต้องใช้เทคโนโลยีมาช่วย เช่น การจัดจำหน่ายในระบบออนไลน์ การใช้เครื่องคิดราคาหรือเครื่องบันทึกเงินสดอัตโนมัติ การให้บัตรเครดิต รวมทั้งการพัฒนาระบบประชาสัมพันธ์ และการตลาด การจัดโปรโมชั่นของร้านค้าของตน

เอกสารอ้างอิง

นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ. (2545). *การค้าปลีกของไทย: ผลกระทบ ของการแข่งขันจากผู้ประกอบการค้าปลีกขนาดใหญ่ จากต่างประเทศ*. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.

นิพนธ์ พัวพงศกร. (2556). *การค้าปลีกของไทย : ผลกระทบของการแข่งขันจากผู้ประกอบการค้าปลีกขนาดใหญ่จากต่างประเทศ.* ค้นข้อมูล 14 สิงหาคม 2560, สืบค้นจาก http://www.dric.nrct.go.th/bookdetail.php?book_id =128217.

ปรีชา วรเศรษฐสิน. (2544). *แนวทางการแก้ไขปัญหาค้าปลีกรายย่อยไทย.* ค้นข้อมูล 21 กันยายน 2560, สืบค้นจาก www.meechaithailand.com.

พีระพงษ์ กิติเวชโภคาวัฒน์. (2008). *ภาวการณ์เปลี่ยนแปลงของธุรกิจค้าปลีกประเทศไทย.* ศูนย์วิจัยพัฒนาธุรกิจค้าปลีกและแฟรนไชส์สากล. คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

วารุณี ตันติวงศ์วาณิช. (2545). *ธุรกิจการค้าปลีก.* กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์, ปริญลักษิตานนท์และศุภร เสรีรัตน์. (2537). *กลยุทธ์การตลาด การบริหารการตลาดและกรณีตัวอย่าง*. กรุงเทพฯ: พัฒนาศึกษา.

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2542). *การค้าส่งค้าปลีกไทย (รายงานทิศทางเศรษฐกิจและการค้าไทย:ภาคการค้าภายในประเทศ)*. กรุงเทพฯ: ฝ่ายการวิจัยเศรษฐกิจรายสาขาสถาบันฯ.

อนุศาสตร์ สระทองเวียน. (2010) . ธุรกิจค้าปลีก ประเทศไทย Retail Business in Thailand. *Executive Journal.* Refrieved feb 10 กันยายน 2560, from http://www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive_journal/july_sep_10/pdf/aw21.pdf.